

Frankfurtský knižní veletrh (2015)

Autor článku: Jan Lukavec

Frankfurtský knižní veletrh 2015: Indonésie, superhrdinové i uprchlíci

Národ zrozený z představ

Třetí největší světová demokracie. Největší muslimská demokracie. Nastupující velmoc s velkým ekonomickým potenciálem. I těmito slovy někteří odborníci charakterizují Indonésii. Zemi, kterou svými verši opěvoval **Konstantin Biebl** a jejíž exotický prales mohou Češi alespoň nakrátko a v rozředěné verzi na vlastní kůži pocítit v Pavilonu indonéské džungle v pražské zoo. Někteří pak zvolili tu možnost, že se vypravili do Frankfurtu nad Mohanem na největší světový knižní veletrh, jehož hostem byla letos v polovině října právě tato země, známá v minulosti třeba jako „ostrovy koření“.

Oficiální prezentace, nazvaná „17 000 ostrovů imaginace“, neuváděla umístění na žádném z žebříčků uvedených výše, ale zdůrazňovala vývoj, kterým země prošla po druhé světové válce (po vzniku samostatného státu na bývalém území Nizozemské Východní Indie): analfabetismus klesl z 95 procent na 8; počet studujících stoupl z několika tisíc na více než deset milionů; vloni tam vyšlo 44 327 knižních titulů (čímž se Indonésané chlubí, ale v přepočtu na množství obyvatel to není nijak vysoké číslo). Vyzvedávána pak byla indonéská jednota v různosti: „Indonésie se zrodila z představy. Jak jinak by mohli lidé, kteří jsou rozděleni do více než tří set etnických skupin, dorozumívají se více než osmi sty jazyky a obývají více než 17 tisíc ostrovů, založit vlastní stát, pokud ne na základě síly kolektivní imaginace?“ V anglické verzi textu se nikoli náhodou objevovalo spojení „imagined community“, vytvořené politologem **Benedictem Andersonem**, odborníkem na Indonésii, který jako ukázkový příklad tohoto konceptu uváděl ve své stejnojmenné knize právě tento národ, i když ve větší či menší míře totéž platí i o národech ostatních, Čechy nevyjímaje.

Indonéská expozice byla velmi pestrá a měla potenciál oslovit širokou škálu návštěvníků. Objemný prostor pavilonu byl rozdělen množstvím bílých poloprůsvitných těles, zavěšených ze stropu, která jej členila do jednotlivých tematicky odlišně zaměřených menších zón. Na největším prostranství se střídaly ukázky domorodého tanečního umění s debatami o literatuře. Některé příchozí mohla ve frankfurtském indonéském pavilonu dále zaujmout vizuálně nápaditě předvedená a pestrá přehlídka koření, které bylo možné i očichat. Další si mohli vyzkoušet hru na tradiční bambusový nástroj angklung. Následující sekce byla vyhrazena představení jazyků, kterými se na jednotlivých indonéských ostrovech mluví, a grafických systémů, jimiž se zachycují.

Jiná oblast expozice byla věnována superhrdinům, a to jak těm tradičním indonéským, vycházejícím mimo jiné i z hinduistických eposů, tak i těm novodobým, jako jsou Superman a jemu podobní. Jaroslav Olša, bývalý český velvyslanec v Indonésii, ostatně roku 2008 správně poznamenal, že indonéské legendy a báje hraničí

s jedním z typů současné fantastické literatury, tzv. heroic fantasy. Tvrdil navíc, že díky místní mytologii se indonéský čtenář dostává k moderní literatuře. Nakolik je tento kulturní vzorec odpovídající realitě či jak je typický, si netroufám soudit. Nicméně přítomní mladí Indonésané přiznávali, že západní fiktivní hrdinové jsou u nich v současnosti mnohem populárnější než jejich vlastní mytologické bytosti. To ostatně potvrzuje i autor nedávného českého cestopisu, podle kterého k prvním kulturním šokům, který našince v Indonésii potká, patří velká figurka Spidermana, již si zaměstnanci přilepí na stěnu nad monitorem. Spidermana tam prý „má rád každý

a kdo o něm pochybuje, ten je podezřelý“.

Ne všichni ovšem byli z oficiální indonéské expozice nadšeni. Ve zcela jiném pavilonu v jiné části veletržního areálu bylo například možné narazit na stánek organizace Watch Indonesia, která upozorňuje na to, že tato země se dosud úplně nevyrovнала s některými traumatickými událostmi

své vlastní historie, především z let 1965 a 1966, kdy byli masově pronásledováni a vražděni komunisté (mnozí tehdy ze země uprchli a nějakou dobu se nesměli vrátit). Členové organizace, Indonésané i občané jiných států, zvláště Němci, veletržní expozici kritizovali za to, že zemi líčí v příliš růžových barvách. Musíme ale dodat, že mezi vystavenými či prodávanými knihami se nacházely i takové, jež na bolestivá témata indonéské historie upozorňovaly (podobně tomu bylo roku 2008 v případě Turecka a textů o arménské genocidě, prezentovaných v rámci jeho tehdejší expozice). A aby se někdo

dobrovolně chlubil vlastní problematickou minulostí, to obecně nebývá zvykem. Argentina, která roku 2013 v rámci své hlavní expozice představovala vraždy prováděné tamní vojenskou juntou, byla v tomto směru velkou výjimkou.

Jeden z úvodních textů k množství brožur, které při příležitosti indonéského hostování vyšly, napsal **Goenawan Mohamad**, předseda národního organizačního výboru pro indonéské hostování na veletrhu. Svůj text zakončil citátem z **J. W. Goetha**, frankfurtského rodáka: „Kdo chce porozumět básni, musí jít do země poezie. Kdo chce porozumět básníkovi, musí odejít do jeho země.“

Vzhledem k tomu, že šlo o přehled indonéské beletrie, měly se podle původního záměru zmíněného předsedy verše německého klasika zřejmě vykládat jako pozvánka k návštěvě Bali, Sumatry či Jávy. Pokud se ale návštěvník pustil do hovoru s některými z personálu indonéském pavilonu, zjistil, že v současnosti obyvatelé oněch a dalších lokalit odcházejí nezřídka právě do Německa, především kvůli studiu, a s návratem do své rodné vlasti zatím váhají či nespěchají (roku 2000 to bylo kolem 12 tisíc lidí). Vzhledem k tomu, jak uměli německy, se ovšem alespoň u těchto lidí němečtí občané snad nemusí obávat toho, že by nebyli schopni se plnohodnotně zapojit do místní společnosti a přijmout její hlavní hodnoty.

Ve jménu lidskosti!

Německo v současnosti v našich sdělovacích prostředcích takřka denně vystupuje jako země, která do široka otevřela svoji náruč uprchlíkům, z čehož ale začínají být stále více nervózní jak mnozí němečtí politici (zvláště bavorské CSU), tak i jejich voliči: podpora statečné a odvážné německé kacířky u veřejnosti klesá a na jisté demonstraci se už objevila i šibenice pro ni určená. S napětím jsem očekával, jak toto horké téma veletrh poznamená. Kupodivu ale nijak zásadně. Mnohé debaty se tomuto tématu věnovaly nebo se ho dotkly, ale žádné samostatné diskusní fórum se na něj nespecializovalo. Mimo jiné se k němu vyjadřovala i přítomná česká spisovatelka **Radka**

Denemarková, která kritizovala přístup obyvatel postkomunistických zemí k uprchlíkům. Podle ní v tomto směru zatím procházíme jakousi kolektivní pubertou. Jistě ale nešlo o problém či diskusní námět jediný či zastiňující ty ostatní. Ostatně stačí se projet místní veřejnou hromadnou dopravou, v níž Arabové či Turci místy převažují, aby si člověk hlouběji i ostřeji uvědomil, že alespoň v této části Německa už jsou na exoticky vyhlížející spoluobčany dlouho zvyklí. Na veletrhu se tedy neprotestovalo ve prospěch uprchlíků ani proti nim, pokud jsem viděl nějaké větší sročení lidí, bylo to v největším frankfurtském knihkupectví, kde právě probíhala autogramiáda známé autorky dívčích románků (případně na čteních dalších populárních literátů). Což samozřejmě k určitému věku přirozeně patří, Němci a Němky ovšem naštěstí nekonzumují jen tento druh literatury. Mezi knihy nominované na Německou knižní cenu se dostal například román od **Jenny Erpenbeckové**, jehož hlavním hrdinou je intelektuál pomáhající uprchlíkům. A mezi bestselery se mimo jiné probojovala tenká knížka *Ve jménu lidskosti zachraňte uprchlíky!* Autor, právník a novinář **H. Prantl**, v ní pateticky volá po návratu k milosrdenství svatého Martina a vyzývá k ukončení éry

„globalizace lhostejnosti“. I na úspěchu této knihy je znát, že se Němci tomuto zásadnímu a vážnému tématu, které zvláště do budoucna pro Německo představuje obrovskou výzvu (a v případě neúspěšné integrace velké riziko), nevyhýbají a netabuizují jej. I když mnozí zřejmě s ohledem na politickou korektnost svoje názory nevyjadřují zcela naplno. Co se týká knižní produkce, v poslední době tam vyšlo minimálně deset knih věnovaných přímo otázce uprchlíků či dějinám migrace, a to děl odborných (například o tom, kdo na uprchlické vlně nejvíce bohatne) i výpovědi samotných uprchlíků. A asi ještě více bylo k dostání publikací zaměřujících se na problematiku muslimů žijících v západních zemích. Potěšil mne přitom paradoxní, ale nikoli nepravdivý titul jedné z nich: *Proč bychom se neměli bát muslimů, ale těch, kteří se prohlašují za jejich horlivé nepřátele*.

Nebude nikomu scházet...

Jak proběhlo i českým tiskem, veletrh zahajoval **Salman Rushdie**. Při té příležitosti řekl, „že všichni lidé na světě si rozumí právě tehdy, když si vyprávějí příběhy. Omezení svobody slova tak není jen krokem cenzurním, nýbrž přímo útokem na lidskou přirozenost.“ Kvůli tomu na oplátku odřekl svoji účast Írán. Nicméně již postavené íránské stánky zůstaly na svých místech, ovšem prázdné, jen s cedulemi s oficiálním prohlášením vysvětlujícím, že důvodem neúčasti tohoto státu byl „jeden spisovatel“, který zneužil svobodu slova k tomu, aby urazil více než miliardu lidí (jméno „pachatele“ tedy nebylo jaksi štitivě vůbec zmíněno). Íránští občané, kteří žijí v Německu v exilu a kteří proti režimu vládnoucímu v jejich zemi během knižních veletrhů vytrvale protestují již mnoho let, ovšem na incident zareagovali po svém. Prohlásili, že oficiální účast takové země, jakou je současný Írán, ve Frankfurtu nikomu nebude scházet (a už vůbec nebude nikdo postrádat jeho propagadistické materiály), protože tam stejně nemá co skutečně nabídnout. K tomu ještě dodejme, že přes íránskou neúčast byl prostor, který zaujímaly honosné až pompézní stánky a na křídovém papíře vydávané publikace muslimských, hlavně arabských států, opravdu rozsáhlý, ale hustota návštěvníků na nich nebylo zrovna vysoká.

Češi a jejich nejslavnější uprchlík

Česko letos na veletrhu reprezentoval, vedle Denemarkové, básník **Radek Malý**, přičemž společně diskutovali s moderátorem **M. Kraetschem**. Další „bohemistickou“ zprávou z Frankfurtu je právě

projednávaná možnost, že se Česká republika stane oficiálním hostem Lipského knižního veletrhu, avšak ne při kulatém výročí založení Československa 2018, ale až o rok později. Český stánek měl i ve Frankfurtu stejnou podobu jako letos v Lipsku. Podle **Martina Vopěnky**, předsedy Svazu českých knihkupců a nakladatelů, už ale tento fakt sám o sobě znamenal zlepšení, protože loňská expozice v něm žádné nadšení nevzbuzovala (v minulém roce jsme reprodukovali podobný názor **P. Nováka**). Naší expozici tedy opět vévodil velký portrét **Jana A.**

Komenského, podle ředitele Moravské zemské knihovny

Tomáše Kubíčka našeho největšího uprchlíka všech dob, což ovšem zaznělo při návštěvě ředitele veletrhu Boose na českém stánku, ale jinak to nijak zdůrazněno nebylo. Komenského ostatky dnes každopádně odpočívají v zemi, pod jejíž správu Indonésie téměř tři sta padesát let spadala (významná výprava čtyř nizozemských lodí, která byla podstatným krokem k získání Indonésie, vyplula roku 1595, tři roky po Komenského narození). Nemůžeme zde řešit otázku, jestli existuje něco, za co mohou být dnešní Indonésané svým bývalým kolonizátorům stále vděční: kupříkladu podle politologa **Zdeňka Zbořila** Nizozemce a místní obyvatelstvo navzájem pojil hluboce niterný

„prožitek sounáležitosti, která měla své světlé i stinné stránky“. Ale Češi dnes mohou Nizozemcům nepochybně děkovat za to, že tehdy na svých hranicích nepostavili zed' a že Jana Amose coby údajně ekonomického běžence neposlali zpět do země jeho původu. V takovém případě by možná učitele národů znal v současnosti jen málokdo. Proč tento navýsost ahistorický exkurs? Mimo jiné i proto, že příštím hostem veletrhu budou Nizozemsko a Flandry.